

sitatem, quædam est ab intrinseco, quando scilicet infirmis iudicio Medicorum non possit vitam conservare, nisi edendo carnes: vel quia alij cibi sunt ei inutiles, vel quia nullum alium cibum appetit. Altera est ab extrinseco, quando scilicet quis non habet copiam alietius cibi præter carnes, & sic fame morietur.

Quidam ergo dicunt circa præfens dubium teneri Carthusienses edere carnes in quavis extrema necessitate, etiam ab intrinseco, v.g. quando Medici periti iudicarent, quod nisi comederent carnes, morerentur, etiam si fecissent votum non comedendi. Ratio, quia si tunc non comederent carnes, conserter seipso occidere. Sic Panorm. cap. si vero, n. 2. & ibi Alex. de Neou num. 15. & de insep. Syluest. iuramentum, 4. quest. 10. Metina C. de ieiunio, quest. ultima; & idem tenent secluso scandalo, id est, nisi inde sequeretur dissolutio ordinis, & observantia Regularis. Gerson tract. de abstinentia Carthusiensium à carnibus; & Maioris 4. dist. 38. quest. 24. & dicit esse probable Ledesma 2. 4. q. 17. art. 6. fol. 207. & Victoria relect. de temperantia, n. 8. dicit esse valde probabile. Idem tenet Mart. q. de abstinentia.

Sit tamen prima conclusio. In extrema necessitate ab extrinseco potest, & tenetur Carthusianus edere carnes; & in hac contenimus cum Doctoribus citatis. Ratio, quia cum mors illa sit violenta, videtur illi imputari; & sic refert Petrus ille Sutor in sua historia quandam Carthusianum edisse carnes, & iudicatum esse in ordine suo non fecisse contra statutum. Sic tenet Victoria supra, num. 10. Manuel 2. tomo summa, cap. 94. num. 16. Ledesma supra, & docti iuniores dicentes aliquos viros, & doctos contra hoc tenere.

Secunda conclusio. In extrema necessitate ab intrinseco probabilius est non teneri edere carnes, licet in secreto, & sine scandalo vesci possent. Probat, quia in tali casu ille naturaliter moritur ex morbo, cuius ipse non est causa, nec ipse censetur se occidere, sed tantum non prolongare vitam comedendo carnes: non tenetur autem quis prolongare vitam omnibus mediis possibilibus; ergo. Secundò, quia non tantum pro virtute, sed etiam pro virtutis augmento potest quis exponere periculo vitam corporis: at augetur Carthusiano virtus abstinentiæ abstinendo in tali casu, & crebit bonum totius Religionis; & si in tali necessitate id liceret, sequeretur dissolutio Religionis, & traheretur idem ad minores necessitates. Sic Victoria num. 10. Ledesma supra, Petrus Sutor ubi supra, & refert in signe miraculum ad id confirmandum: idem tenet Dionys. Carthuf. in laudibus sui Ordinis, Manuel supra, & communiter moderni.

Tertia conclusio. Carthusienses possunt in tali necessitate edere carnes, quia non habent votum non edendi, nec statutum obligans ad culpam: at poterunt merito puniri poena statuti. Vnde si fecissent votum talis abstinentiæ, tenerentur etiam in tali necessitate abstinere. Probat, quia votum est de re licita, & bona; ergo obligaret. Hæc clare videtur esse contra Victoriam, & Ledesma ibi; dicunt enim posse edere carnes, & videntur supponere habere votum non edendi carnes. Sed nostram conclusionem tenent recentiores Magistri: & quod non possunt, si faciunt votum, tenet Manuel supra.

Et notat Victoria num. 9. quod non tantum ferretur, sed etiam publice posset Carthusianus in tali necessitate edere carnes, licet sequatur aliqua dissolutio huius abstinentiæ, & late ibi probat.

Ultima conclusio: licet non possit emitti votum de abstinentiâ à carnibus præcise in extrema necessitate; quia hoc non est res bona: at potest quivis particularis emittere votum de abstinentia perpetua, & sic non edere carnes in tali necessitate; quia abstinere à carnibus perpetuò est bonum in modo secluso voto si quis proposuisset nunquam comedere carnes ob bonum abstinentiæ, posset in tali extrema necessitate non comedere, vt patet ex dictis. Sic Victoria num. 10. Ledesma fol. 205. & sequenti, & prædicti iuniores: licet Manuel supra dicat quod persona priuata non tenetur seruare tale votum, quia non est in bonum Religionis, & hoc idem Syluest. votum, 2. q. 13. Angel. votum, 3. num. 21.

Tandem nota, quod quando aliqui absolute vouent non edere carnes, vel non edere in tali die, si contingat morbo laborare, possunt edere; quia communiter non intelligunt in tali necessitate, vt dicam in materia de voto.

D V B I V M XXXV.

Vter peccet magis, qui in capite Quadragesimæ vult nullum diem Quadragesimæ ieiunare, an is, qui per singulos dies non vult ieiunare.

Artinus de Magistris tenet illam generalem volitionem esse peiorem, quam omnes illas particulares.

At verius est esse peiores illas 40. volitiones particulares; quia sunt efficaciores, & intensiores. Sic Palac. 4. dist. 15. dist. 8. fol. 138. & quidam docti iuniores. An verò sint necessariò continendæ singula volitiones, in mat. de Penitentia.

C A P V T II.

Circa obseruationem festorum.

S Y M M A R I V M.

- D V B I. An præceptum sanctificandi festa sit positium, vel negatiuum, & quo iure inductum.
- 2. An hoc præcepto iubetur aliquis cultus interior Dei, vt peccatorum contritio, dilectio Dei, &c.
- 3. An hoc præceptum obliget nos ad non peccandum in die festo, & sic peccare in die festo sit circumstantia necessario detegenda in confessione.
- 4. An obseruatio omnium festorum sit par, ita vt quævis causa, sufficiens ad laborandum in vno festo, sufficiat, vt laboretur in reliquis.
- 5. Quæ dies festi sint ex præcepto obseruandi, & quæ possit eos instituire.
- 6. Qualia sint opera seruilia, qua in festis prohibentur, & in quo consistat esse seruilia, an scilicet aliquid ad hoc conducatur gratis, vel pretio fieri.
- 7. An iter agere, siue equestrem, siue pedestrem, sui sit in diebus festis, & bestium oneratis deferre.
- 8. An sit licitum scribere in die festo.
- 9. An fas sit transcribere in die festo.

- 10. An tabellionibus, & eorum ministris fas sit in diebus festis facere scripturas, & eas transcribere.
- 11. An sit licitum in festis rationem facere, id est, dar, y tomar cientes.
- 12. An pingere sit opus seruile, & illicitum in festis.
- 13. An molere sit licitum in festis.
- 14. An venatio, & aucupatio liceant in festis.
- 15. An sit licitum piscari in diebus festis.
- 16. An sit licitum in Dominicis, & festis torneamentum exerceri, & ludium, quod Hist. vocatur iustas, & alios similes.
- 17. An exerceri eiusmodi ludos in Adventu, & Quadragesimâ sit peccatum mortale.
- 18. An ratione necessitatis sui sit in diebus festis seruilia exercere.
- 19. An suspensions causa sit exercendi seruilia in festis cessatio magni lucris occurrentis repente, & transitorij.
- 20. An ex Ecclesie dispensatione sui sit laborare in festis.
- 21. An ex consuetudine excusentur à moralibus habitus condentes barbam in festis, & futores persicenses aliquos vestes in festis, & futores circumfidentes calceos, Hispanæ deluiræ.
- 22. An ex cultu diuino ad quem ordinantur, reddantur licita opera corporalia in festis.
- 23. An opera seruilia sui licita in festis propter pietatem, vt propter Ecclesiam, vel monasterium, vel ad pauperes alendos, vel ob pensionem, & vnam refectonem.
- 24. An præter opera seruilia sint etiam alia prohibita in festis.
- 25. Quid nomine mercatis intelligatur.
- 26. An nomine mercatis intelligatur etiam prohiberi ab Ecclesia omnes negotiationes, & locationes, conductiones, & similes contractions.
- 27. Quid intelligatur nomine placis, & an liceant aliquando lites, & processus iudiciales in die festo.
- 28. An licitum sit in die festi informare iudicem cum Advocato, & procuratore.
- 29. Quomodo sit prohibitum in festis iudicium ad mortem, & panam.
- 30. Qualiter prohibeatur iuramentum in die festo.
- 31. An præceptum hoc sanctificandi festa obliget sub peccato mortali.

D V B I V M I.

An præceptum sanctificandi festa sit positium, vel negatiuum, & quo iure inductum.

It prima conclusio. Hoc præceptum est affirmatiuum. Probat, quia Exod. 20. ponitur affirmatiue, Memento, vt diem Sabbati sanctifices. Verum forma, & modus sanctificandi subditur negatiue, id est, non facies opus seruile in eo. Sic D. Thom. 2. 2. q. 122. art. 4. Soto lib. 2. de inst. q. 4. art. 4.

Secunda conclusio. Hoc præceptum partim est de iure naturali, & diuino, partim de iure humano; nam quo ad hoc, quod est aliquos dies diuino cultui deputare, est de iure naturali: nam cum iure naturæ teneatur quilibet homo colere Deum, inde est, quod iure naturæ teneatur aliquo tempore ab aliis negotijs vacare, & huic muneri Th. Sanchez. Confil. moral. Tom. II.

se dedicare. Partim verò est de iure humano, scilicet quoad hoc, quod est hos, vel illos dies esse festiuos; & similiter quoad modum sanctificandi Ecclesiam tantum, scilicet audiendo Misticam. Sic D. Thomas 2. 2. q. 122. art. 4. ad 1. & corp. Caietan. ibi, Couar. 4. var. cap. 19. à nam. 1. vsque ad 7. inclusiue, Corduba lib. 1. quest. 9. 5. dub. 8. difficultate 2. D. Anton. 2. p. ut. 9. c. 7. in principio. Margarita confess. 3. præcepto fol. 70. Turcretem de consecrat. dist. 3. cap. 1. Archid. cap. ieiunia, de consecrat. dist. 3. Maioris 3. dist. 27. q. 23. VValdenfis de sacramentalibus, cap. 14. Nauar. in omnibus summi, c. 13. n. 1. Sotus ubi supra, Metina C. de vestitu. q. 30. Lud. Lopez in instructoria confil. lib. 1. cap. 52.

Nota primo, quod hæc conclusio est contra aliquos dicentes diei Dominicæ festum diuino iure esse institutum: & probatur ex cap. licet, de ferijs, vbi habetur tam vetus, quam nouum Testamentum septiman diem quieti deputasse. Sic Butrio, Anchar. & Panorm. cap. 3. de ferijs, Angel. verbo feria, num. 3. Syluest. verbo Dominica q. 1. dicens esse communem sententiam. Sed multo probabilior est nostra sententia; & aliam cap. licet, tantum probat in vtroque Testamento id esse præceptum, non tamen quod sit iure diuino præceptum.

Secundò nota, non tantum esse præceptum diuinum & naturale de colendo Deo in aliquo tempore indeterminato, sed etiam de aliquibus diebus festis institutis ad diuinum cultum. Vnde Ecclesia non possit dispensare, quod nullus sit dies festiuus cultui diuino specialiter deputatus. Probat, quia præceptum diuinum vetus de sanctificandi festa manet, modò quoad morales, sed morale est, quod sit aliquis dies dedicatus cultui diuino, & id est consonum iuri naturæ; quia male posset alius hoc præceptum ab omnibus seruari; ergo. Sic Couar. & Cordub. ubi supra.

D V B I V M II.

An hoc præcepto iubetur aliquis cultus interior Dei, vt peccatorum contritio, dilectio Dei, &c.

Prima tenet partim affirmatiue. Probat: est præceptum affirmatiuum; ergo non tantum obligat ad abstinendum ab operibus seruilibus, quia sic esset negatiuum. Sic Scotus 3. dist. 27. & 37. Tabien. verbo charitas, num. 20. Angel. verbo feria, num. 41.

Secunda sententia, quæ ac certa est tenenda, est negatiua. Probat, quia finis præcepti non cadit sub præcepto, vt optime D. Thom. 1. 2. q. 100. art. 9. sed talis cultus internus est finis huius præcepti, ergo. Sic D. Thom. 2. 2. q. 122. art. 4. Caietan. ibi, & in summa verbo festorum violatio, & verbo contritio, Sotus lib. 2. de inst. q. 4. art. 4. Ludouic. Lopez in instruct. confil. lib. 1. cap. 52. Paç cap. Missæ, de consecrat. dist. 1. num. 89. Cordub. lib. 1. quest. 9. 5. dub. 8. difficult. 3. Couar. lib. 4. var. cap. 19. num. 11. & caputima mater, 1. p. 5. num. 3. Nauar. cap. 1. 5. num. 2. & 17. Syluest. verbo, Dominica q. 6. Armil. verbo festum, num. 12. & 26. D. Anton. 2. p. tit. 9. cap. 7. 8. 4. Alcozer in summa, cap. 17. Pedaza 3. præcepto. Margarita confess. 3. præcepto fol. 68.

Ad argumentum responderetur, præceptum hoc

esse de festo sanctificando, quod positum quid est, at modum esse abstinendo ab operibus servilibus.

DVBIVM III.

An hoc præceptum obliget nos ad non peccandum in die festo, & sic peccare die festo sit circumstantia necessario detegenda in confessione.

Dvplex est sententia.

Prima affirmat. Ratio, quia facit peccans in die festo iniuriam temporis sacro, & sic est sacrilegus. Sic Alensis 3. p. quæst. 32. membra 5. art. 2. Lyra super illud Exodi 20. Sex diebus operaberis, & in illud Matthæi 12. sicut Sabbato iurare, Abulenensis quæst. 11. Exodi, in fine, & quæst. 12. Angel. verbo feria, num. 36. & verbo, interrogaciones, præcepto 3. & verbo præceptum, num. 5. Turrecr. cap. 1. de consecrat. dist. 3. num. 4. & cap. pervenit, num. 4. Maior. 4. dist. 17. quæst. 4. Adrianus 4. mater. de conf. quæst. 4. Nider. in præcepto, præcepto 3. Cord. lib. 1. quæst. 9. 6. D. Bonau. 3. dist. 37. in glossa super literam Magistr. §. 6. & 7. Albertus Magnus 3. dist. 37. D. Anton. 3. p. tit. 14. cap. 19. §. 7. Gerson alphab. 31. litera T. Scotus 3. dist. 37. Gabr. 4. dist. 17. quæst. 1. conclus. 4. Medina C. de confessione, quæst. de circumstantia loci, & temporis, Rosel. verbo, feria, num. 6. Catherinus lib. 5. contra Caeter. & hanc dicit tuiorem Petrus Sotus mater. de confessione, lect. 9. fauet D. Thomas 2. 2. quæst. 12. art. 4. ad 3. vbi cum D. August. dicit eum facere contra hoc præceptum, qui die festo peccat.

Secunda sententia multo probabilior est negativa: & ita licet peccare in die festo aliquantulum culpam augeat, non tamen mutat speciem, nec ita notabiliter augeat, ut circumstantia hæc sit necessario detegenda in confessione. Probatur, quia quodcumque præceptum Decalogi datur in sensu proprio, & non in metaphorico; quia more hominum debent instrui in sensu proprio, & claro: sed peccatum non est opus servile, nisi proprie, & metaphorice; ergo dum hoc præcepto prohibetur opus servile, non intelligitur peccatum. Secundo, quia finis præcepti non cadit sub præcepto. Hanc tenent Almain 4. dist. 17. quæst. 1. Caiet. 1. 2. q. 7. art. 1. & 2. quæst. 122. art. 4. & in summa verbo, festum violatio, Sotus lib. 2. de iust. quæst. 4. artic. 4. & 4. dist. 17. quæst. 2. art. 4. Nauar. in summa, cap. 6. num. 9. & cap. consideret, in principio, de panit. dist. 5. num. 22. Sylu. in rosa aurea, quæstionibus imperinentibus, quæst. 63. & in summa confessio 1. §. 10. & verbo circumstantia, §. 3. verbo, Dominica, quæst. 6. Couar. lib. 4. var. cap. 19. num. 11. & cap. alma mater, 1. p. §. 5. num. 3. Alcozer summa, cap. 17. Pedraza 3. præcepti. Petrus in Borgono lib. concordant. dub. 348. Margarita confess. fol. 39. Arnil. verbo, festum, n. 12. Tab. verbo circumstantia, num. 11. Cano de panit. p. 5. fol. 104. Iosephus Angles scribitur quæst. theologia. p. mat. de conf. fol. 270. Ludou. Lopez de instr. conf. lib. 1. cap. 35. Manuel 1. tomo summa, 2. editione, cap. 53. num. 2. Henriquez lib. 5. de panit. cap. 6. num. 6. Medina lib. 1. summa, cap. 9. §. 2. fol. 27. Cardinalis Toletus in sua summa, & facit maxime D. Thomas 3. dist. 37. quæst. 1. art. 5. quæstione 2. ad 2. Nec in 2. 2. voluit oppositum; intellexit enim facere contra hoc præceptum, id est, contra finem

ipsum, qui sub præcepto non cadit, non tamen contra substantiam præcepti.

Nota, quod Medina, Manuel, & Ludou. Lopez limitant hanc sententiam, dicentes esse circumstantiam temporis necessario confitendam, quando peccatum enorme committeretur in die maxime solemnè, ut in die Veneris sancti, vel dum impletur penitentia. Sed hæc limitatio minus vera est: & sic vniuersaliter esse tenendum cum aliis Doctoribus citatis. Ita tenet Henriquez ibi.

DVBIVM IV.

An observatio omnium festorum sit par, ita ut quævis causa sufficiens ad laborandum in uno festo, sufficiat, ut laboretur in reliquis.

Respondetur negatiue; sed esse quædam festa, in quibus maior exigitur causalitatem quia propinquius accedunt ad ius diuinum, ut dies Dominica: tum quia solemniora longè sunt, & ita strictiori iure præcipiuntur observari. Sic Monaldus, quem refert, ac sequitur Nauar. in omnibus summa, cap. 13. num. 10. Ludou. Lopez instr. conf. lib. 1. cap. 5. 2. Idem docent plures alij afferentes licere causa pietatis laborare in festis, demptis Dominicis, & quatuor Palchatis: atque ita expressè sentiunt hæc festa maiorem exigere causam. Hi sunt Turrecr. cap. pervenit, de consecrat. dist. 3. num. 7. Abulenensis cap. 12. Exodi, quæst. 41. Palacios in summa, verbo festum, Syluest. verbo Dominica, quæst. 5. conclus. 3. D. Anton. 2. p. tit. 9. cap. 7. §. ultima, in fine, Margarita confess. tertio præcepto, fol. 72.

DVBIVM V.

Qui dies festi sint ex præcepto observandi, & quis possit eos instituire.

It prima conclusio, in vnoquoque loco servandi sunt ij dies festi, & eo modo, & tantum, quos & quomodo, & quantum consuetudo ipsius præcipit observari. Ratio, quia cum festa sint iure humano introducta, & consuetudo legitime præscripta vim habeat legis, & legi ipsi deroget, inde est, ut hac in re standam sit consuetudini. Hæc est omnium, & speculiter Nauar. cap. 13. num. 5.

Nota plura esse festa iure communi inducta, quæ reuocent omnes summis, ex quibus aliqua consuetudine non seruantur, alia vero sunt introducta ex consuetudine, quæ tamen non sunt in iure.

Secundo nota, quod Nauar. cap. 13. num. 15. refert Eugenium I. Vt habetur in compendio privileg. fol. 69. ordinasse, ut laici, qui operarentur in festis sanctæ Crucis, & sancti Michaelis mensis Septembris, & Sanctorum Innocentii, & sancti Syluestri (hæc enim iure communi sunt festa) non peccent mortaliter, nisi hi dies incidant in Dominica. Et hoc est notandum, quia deservire potest multum pro his, qui laborant in vindemia in die sancti Michaelis. Sic docti iuniores.

Tertio nota, quod Syluest. verbo, Dominica, q. 1. & 2. cum teneat diem Dominicam esse de iure diuino, tenet non posse in talibus diebus consuetudinem

tudinem aliquid facere, v.g. ut sint minus quam viginti quatuor horæ. Sed hoc est minus verum, cum fundamentum eius supra reprobauerimus.

Quarto nota, quod in his partibus Hispaniæ conuetudo habet, ut festa omnia, & Dominice, quo ad cessationem ab operibus servilibus celebrentur à media nocte, vique ad mediam noctem. Couar. 4. var. cap. 19. num. 9. sine. Nauar. cap. 13. n. 5. & 8. & nonnulli docti recentiores. Vnde minus bene Pedraza in summa n. 3. præcepto, dicit quod in Hispania ex generali consuetudine incipiunt in vespere diei præcedentis festa: falsum est enim, quod in Hispania detur talis consuetudo.

Secunda conclusio. Instituire festa pertinet ad Ecclesiam, & ad summum Pontificem. Episcopus etiam cum Clero potest instituire festa Sanctorum aliis ab Ecclesia canonizatorum: & hoc pro sua tantum diocesi, idque consentiente populo. Sic habetur cap. promuniandum, de consec. dist. 5. & cap. conquestus de feriis. Ratio, quia licet in spectantibus ad Episcopos iurisdictionem possit ipse solus cum Capitulo: at secus est in his, in quibus vertitur interesse aliorum. Sic Panorm. conquestus, de feriis, num. 4. Innoc. cap. licet, eodem tit. Archid. cap. 1. de consecrat. dist. 3. Federicus, quem refert, ac sequitur Syluest. verbo Dominica, q. 1. Palacios lib. 2. de contr. cap. ult. Angel. verbo, feria, num. 5. Rosel. lib. mon. 3. Amil. verb. festum, num. 5. D. Anton. 2. p. tit. 9. cap. 7. in principio, & 3. part. 2. cap. 5. §. 5. dicit idem requiri, ut Episcopus possit tali Sancto vigiliam deputare. Tab. verbo feria, num. 9. licet Paëz cap. Missus, de consecrat. dist. 1. num. 28. dicat satis esse ad festa institueda Episcopum cum Capitulo. Quod procedere potest, quando Episcopus institueret festum, & populus abique causa iusta contradiceret, tunc enim tali contradictione non obstante est seruandum festum. Sic Panor. Rosel. Tabien. Arnil.

Tertia conclusio. Dominus temporalis, vel ciuitas nequit festa instituire, quia hoc est potestatis Ecclesiasticæ. Quare si præcipiat aliquos dies festos observari sub aliqua pena, nam à violatoribus potest exigere, fed culpam non incurrent: nec tenebuntur fideles ad iure sacrum. Sic D. Anton. §. 1. Arnil. n. 2. Syluest. verbo Dominica, paulo post principium. Tabien. v. h. feria, in principio. Rosel. verbo statuum, num. 6. Paëz vbi supra n. 29. & docti iuniores.

Quarta conclusio. Scholastici non tenentur audire Missam, & p'stantia seruilia exercere in festis inibiuentibus in vniuersitatibus pro ipsis; quia tantum intelliguntur instituta, ut cessent lectiones publicæ vniuersitatis: & sic habet consuetudo timoratorum Salmantice, & in aliis vniuersitatibus, & tenet Alcozer in summa, cap. 27. & docti recentiores.

DVBIVM VI.

Qualia sint opera seruilia, quæ in festis prohibentur, & in quo consistat esse seruilia, an scilicet aliquid ad hoc conducat gratis, vel prelio fieri.

Nota primò, quod non omnia opera corporalia sunt seruilia: sed operum corporalium quedam sunt ex suo genere seruilia, quæ sunt propria seruus, ut opera mechanica, quæ per se ordinantur ad perfectionem corporalis operis, scilicet ad perficiendam materiam formando lignum, ferrum, lanam, &c. & illa, quæ ordinantur ad utilitatem agrorum, ut arare, fodere, serere, &c. Alia verò sunt opera corporalia ex suo genere libera, quæ scilicet sunt propria liberis. Vnde opus liberum, seu spirituale distinguitur à seruili penes terminum: illud enim per se terminatur ad spirituale, ita, quod si actio à spirituali principio proueniat per corporale ministerium, oportet, ad hoc quod sit spirituales, ut ordinetur ad spirituale passionem inferendam; ut docere ordinatur ad inferendam disciplinam, quæ est quid spirituale. Hoc verò licet aliquando à spirituali principio procedat: at per se ordinatur ad corporalem passionem inferendam, ut artes mechanica. Alia verò opera corporalia sunt, quæ ex suo genere sunt communia seruus, & liberis. Sic Caietan. 2. 2. quæst. 122. art. 4. §. ad primum horum. Sotus lib. 2. de iust. q. 4. art. 4. Sit ergo

Prima conclusio. Opera ex suo genere seruilia sunt prohibita in diebus festis. Conclusio est certa.

Secunda conclusio. Opera ex suo genere libera, sunt licita in festis, exceptis illis, quæ ab Ecclesia prohibentur, cap. 1. & cap. conquestus, de feriis, de iuris infra. Hinc Inferri licitum esse in festis legere, & docere in scholis verbo, & scriptis, quia hæc sunt libera, cum ordinentur ad inferendam disciplinam, quæ est quid spirituale. Sic Sotus, Caiet. vbi supra, Ludouic. Lopez in instr. conf. lib. 1. cap. 52. & omnes citandi.

Secundo inferitur, licitum esse in festo ciuibus ad Concilia conuenire, quia consilium est opus spirituale, quia oritur ex prudentia, & terminus eius est electio, quæ est spirituales. Et non obstat, quod sit electio ad temporalia officia, & negotia, quia hæc materialiter se habent ad electionem, quæ formaliter, & per se est terminus consilij. Sic Caietan. dicto art. 4. & in summa verbo, festorum violatio, Arnil. verbo festum, & docti iuniores.

Tertio inferitur Prælatos posse potestate sua in festis vii, exceptis his, quæ sunt ab Ecclesia prohibita, de quibus infra Caietan. & prædicti iuniores.

Quarto inferitur non peccare archimagistros, id est, los maestros, quæ hæc tenet trax. 6. qui in festis designant in charta, quomodo aliquid sit fabricandum ad instruendum aliquem de futuro opere, quia hoc non est opus mechanicum; sed est opus spirituale doctrinæ ordinatum ad docendum, & instruendum aliquem de futuro opere. Sic Caietan. in summa vbi supra. Arnil. verbo festum, n. 21. & docti iuniores.

Quinto inferitur eadem ratione excusari, qui diebus festis picturas retractant: non vt pingant, sed vt discant. Ratio, quia hoc non est exercitatio operis mechanici, sed potius actus spiritualis disciplinæ ordinatus ad discendum. Sic Syluest. verbo Dominica, q. 5. Angel. verbo feria, num. 31. Tabien. num. 40. Rosel. num. 13. Arnil. Caiet. in summa, vbi supra, & alij.

Nota hoc habere verum licet retractans imagines ad discendum consequenter inde habeat lucrum vendendo opus illud, quia intentio lucrum non facit esse illicitum. Sic Syluest. Angel. Rosel. & docti iuniores. Vnde possunt addicentes hanc

artem; Hispanē los aprendizes, se exercere pingendo ad addiscendum, Hispanē, debemus, & vendere id, quod sic faciunt. Item potest quis in die festo transumptum informationis facere, vel aliquid simile transcribere ad addiscendum stylum Curia; quia addiscit ad obtinendum officium, & eo vivere. & potest similiter vendere transumpta, quae faciunt. Item potest quis librum transcribere ad addiscendum elegantiam verborum, & illud transumptum vendere, & ex illo vivere. Sic docti iuniores.

10 Tertia conclusio. Fas est in festis exercere illa opera, quae sunt communia liberis, & seruis, dummodo sub aliqua ratione non trahantur ad servilitatem. Probatur, quia in festis sola opera servilia sunt prohibita, sed haec non sunt servilia, sed communia liberis, & seruis; ergo. Sic Caiet. 2. 2. ubi supra, & docti iuniores. Quod amplius per aliquot dubia sequentia declarabitur.

11 Quarta conclusio. omne opus, quod est licitum in die festo, vel ex se, vel propter necessitatem, vel propter consuetudinem, vel propter aliam quancunque causam, erit etiam licitum, licet fiat principaliter propter lucrum. Hanc tenent plures contra alios, vt late dub. 8. sequenti. Sic etiam docti iuniores.

12 Tandem nota, quod observatio festorum in noua lege non est ita arcta, sicut erat olim lege veteri: sed quaedam opera conceduntur in noua lege diebus festis, quae in lege veteri prohibebantur die Sabbati: vt decoctio ciborum, &c. & facilius dispensatur in noua lege in operibus prohibitis, propter necessitatem, quam in veteri: cuius rationem subdit D. Thom. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 4. quia observatio Sabbati in veteri lege erat figuralis, & cum figura pertinet ad protestationem veritatis, non debet nec in modo deherere, vt ad vinum repraesentet illam cessationem Dei à mundi fabrica.

DVBIVM VII.

An iter agere, siue equestrem, siue pedestrem, fas sit in diebus festis, & bestias oneratas deferre.

Triples est sententia.

1 Prima docet esse peccatum mortale iter agere, etiam si recreandi animi gratia fiat, si iter vnus leucae saltem sit. Sic Abulensis cap. 12. Exodi, quae. 24. 25.

2 Secunda sententia docet non esse prohibitum iter agere, nisi magna cum fatigatione fiat. Sic Syluest. verbo Dominica, quae. 3. Tabie, verbo feria, num. 23. Angel. ibi, num. 15. Margarita confell. 3. precepto, fol. 70.

3 Tertia sententia docet. Licere iter agere: tum quia opus indifferens est commune liberis, & seruis, & sola servilia prohibentur: tum quia consuetudo visa, & tolerata à Praelatis sic habet. Sic tenet Maioris 3. dist. 37. Astensis, & Rosalpius, quos refert, & sequitur Rosella verbo feria, n. 20. & 26. Sorus lib. 2. de iust. quae. 4. art. 4. vers. tertium, Artil. verbo, festum, n. 13. 14. Alcozet summa, cap. 17. Nauar. Lat. & Hisp. cap. 13. num. 6. Caiet. 2. 2. quae. 122. art. 4. vers. in tertio casu, & vers. in eodem art. 4. in summa verbo festum, §. de violentia autem, & §. quaedam vero, & docti iuniores. Sit

Prima conclusio. Haec tertia sententia est probabilior. Patet ex rationibus, & Doctoribus citatis.

Hinc fit excusari cures, siue pedestres, siue equestres, tum ex necessitate publica, quia oportet hos esse, & saepe necesse est, non differatur iter; nec ad ipsos spectat querere quanta, & qualis sit eundi necessitas: nec hoc est consuetum rogare. Item, quia consuetudo iter agendi facta, & approbata à Praelatis hos excusat. Sic Caiet. summa, d. §. de violentia, & praedicti iuniores.

Secundo inferitur licitum esse operam mulionum deferentium multis lectum, & caetera ad iter necessaria: cum enim iter licitum sit, licet etiam ea, quae ad iter necessaria sunt, deferre, cum haec per accidens fiant propter iter. Sic Nauar. ibi, Caiet. ubi supra 2. 2. & alij.

Secunda conclusio. Deferre diebus festis ligna, & mercimonia, vel quaeuis alia onera bobus, vel quibuslibet bestiis, est illicitum, & seruire, Syluest. verbo, Dominica, quae. 3. Margarita 3. precepto, fol. 70. Nauar. Lat. & Hisp. cap. 13. num. 6. & 13. D. Anton. 2. p. tit. 9. cap. 7. §. vlt. Caiet. dicto art. 4. vers. his igitur expeditis. Rosella verbo feria, n. 22. & quidam docti iuniores.

Nota conclusionem intelligi, si hi die festo incipiunt iter; si enim iter inceptum die festo pergant, excusantur à culpa propter expensam iacturam. Sic Nauar. Caiet. ibi, Margarita ibi fol. 72. Syluest. ibi quae. 5. concl. 4. & praefati recentiores.

Secundo nota, quod de mulionibus, qui habent hoc ex officio, quia concurrere videtur aliqua necessitas, & utilitas reipublicae, vt hi deferant varia onera in varias partes regni, ex ipsa consuetudine cum aliqua necessitate reipublicae est licita inchoatio vecturae: at in vectura particularis hominis non. Sic quidam iuniores docti; & mihi placet, licet contrarium aliqui teneant, scilicet nec in mulionibus licere.

Hinc fit non excusari, qui vesperò diei feriat, id est, la vespere de la fiesta, mittunt bestias, si frequenti die oneratae veniant, nisi necessitas excuset, vt si deuchenda sint necessaria ad eundem diem, scilicet sequentem, quae non potuerunt antea deuchi. Sic Nauar. & Rosell. ubi supra, & alij.

Vltima conclusio. Deferre bestias non oneratas diebus feriat, est licitum, quia est idem, quod iter agere. Nauar. ubi supra, Caiet. 2. 2. ubi supra, & docti iuniores.

DVBIVM VIII.

An sit licitum scribere in die festo.

Aliqui tenent id non licere, si ob pretium fiat.

Sit tamen conclusio: licitum est in die festo scribere ad docendum, vel discendum, vel ad manifestandum conceptus abentes, vt fit per epistolulas. Probatur, quia scribere non est actus seruilis, sed est communis liberis, & seruis: vnde & Reges non dedecet scribere. Item, quia quando quis scribit ad discendum, vel ad docendum, talis scriptio ordinatur ad finem spiritualem, scilicet ad illuminandum mentem, vel ad memoriae administrandum. Item, quia scribere epistolulas, est quasi opus quoddam locutionis; ita quod locutio quasi diuidatur

diuidatur in locutionem successiuam, quae scilicet fit labijs, & permanentem, quae fit scriptura; ergo. Sic Nauar. in omnibus summis, cap. 13. num. 14. Ludouic. Lopez in instruti; conscientia, lib. 1. cap. 52. Sorus lib. 2. de iust. q. 4. art. 4. ad 3. Metina lib. 1. summa, cap. 1. §. 8. Syluest. verbo, Dominica, quae. 5. particula 6. Caietan. 2. 2. quae. 122. art. 4. & in summa, verbo festorum violatio, Artil. verbo festum, num. 13. Alcozet summa, cap. 17. Pedraza 3. precepto, Margarita confell. 3. precepto fol. 70.

Hinc inferitur primò licere scribere, etiam si pretio fiat. Ratio, quia scribere est opus liberale, vt bene docet Caietan. & Artil. ubi supra: at spes lucri non reddit seruire, vt dixi dub. 6. Sic Nauar. Metina, Ludouic. Lopez, & docti iuniores.

Secundo inferitur fas esse culibet, siue Theologo, siue Medico, siue Iurisperito, in die festo scribere lectiones praedegatas, vel conciones habendas ad populum etiam per alium ministrum, qui ei scribat dato sibi pretio. Ratio, quia hoc est adiuuare alterum ad opus spirituale, & liberum, & licitum, scilicet studium. Sic colligitur ex Nauar. Ludou. Lopez, & Metina, & tenent docti recentiores.

Tertiò inferitur posse caudicos in die festo vti scribentibus, qui eis scribant iuris informationes, quas ipsi ordinant, etiam si pretio eas scribant: sicut possent ipsimet scribere. Ratio, quia hoc est adiuuare ad studium, & ad informandum, & instruendum iudicem de veritate: quod est opus spirituale. Sic docti iuniores.

Quarto inferitur licere Procuratoribus, & Relatoribus die festo processum in compendium redigere, etiam vtendo ministro, quem ad id habent pretio conductum, vt scribat. Ratio, quia hoc est pars studij, & ordinatur ad loquendam, & ad referendum coram auditoribus, & ipsos instruendum; & minister adiuuat ad id. Sic colligitur ex dictis.

Quinto inferitur fas esse Magistris, qui docent scribere peritos, facere in die festo exemplaria suis discipulis, qui per illos docentur scribere, etiam si pro illis pretium à discipulis accipiant, quia ordinantur ad opus spirituale, scilicet instruendum pueros. Sic docti recentiores.

DVBIVM IX.

An fas sit transcribere in die festo.

Triples est sententia.

Prima absolute id damnat, dicens esse opus seruire. Probatur, quia transcribere est opus mechanicum, vt pingere, vt facere statuum, vel imprimere, quia scribere nil aliud est, quam formare characteres ad extra: secundum tenorem exemplaris, à quo transcribitur. Nec obstat, quod transcribere est medium ordinatum ad finem spiritualem, scilicet in adiutorium speculationis, & studij, quia de se, & immediate solum ordinatur ad formandos characteres ad extra: at ordinatur ad finem illum spiritualem studij, quod non facit opus esse liberale, vt patet de impressione, quae manifeste est opus seruire, & tamen ordinatur etiam mediate ad adiutorium studij. Hanc tenet Caietan. 2. 2. q. 122. art. 4. vers. ad secundum dubium. Syluest. verbo, Dominica, q. 5. conclus. 5. Margar. confell. 3. precepto, fol. 70. Pedraza 3. precepto.

Th. Sanchez. Consil. moral. Tom. II.

Secunda sententia docet fas esse transcribere in festis. Probatur: quia spes lucri non mutat naturam operis, sed gratis transcribere communiter approbatur; ergo etiam transcribere ob pretium. Item quia est medium ordinatum ad finem spiritualem, scilicet in adiutorium speculationis, & studij. Sic Metina, addens expresse, licet fiat ob pretium; & sic posse sine scrupulo praticari, lib. 1. summa, cap. 14. §. 8. & idem Ludouic. Lopez in instruti. conf. lib. 1. cap. 52. & Henriquez consultus de hac re, & quidam recentiores docti.

Tertia sententia docet, quod transcribere potest accipi dupliciter; vno modo pro transcriptione, quae fit immediate, vel ad docendum, vel ad discendum, vel ad consulendum, vel ad explicandos conceptus proprios absentibus, vel ad aliquid huiusmodi spirituale, & liberum tanquam ad finem immediatum; & hoc modo est liberale, & licitum, siue potest, siue per alium fiat: vt, potest scholasticus in die festo transcribere pro se, vel per alium lectionem dictatam à Magistro, & transcribere conciones pro se, vel per alium, dummodo hoc fiat immediate ad praedictum finem spiritualem. Probatur, quia transcribere hoc modo est sicut scribere ad eundem finem, quod dixi dub. preced. licere. Item, quia ordinatur immediate ad finem spiritualem; ergo est liberum. Altero modo potest sumi transcribere, non vt ordinatur immediate ad finem spiritualem docendi, vel discendi, &c. sed pro transcriptione, quae fit immediate ad acquirendum luctum: quo pacto solent transcribere tabelliones aliquot instrumenta, & aliqui scholastici pauperes solent transcribere alios sermones hoc fine: & hoc modo est illicitum, & seruire. Ratio, quia est quidam labor manuum ordinatus immediate ad luctum temporale, & ad utilitatem, & sustentationem corporis, non secus ac alia officia mechanica. Hanc tenent Sorus lib. 2. de iust. quae. 4. art. 4. vers. festum, vbi haec dicit, stata mercede transcribere, vel alio modo calamo mereri est seruire, & Nauar. in omnibus summis cap. 13. num. 14. vbi dicit esse seruire transcribere ob luctum: idem tenuere valde docti recentiores Magistri.

Sit conclusio. Haec tertia sententia est probabilior: & ad argumentum secundae sententiae, quod maxime vtget, respondeatur, quod transcribere hoc secundo modo non damnatur à nobis praecise ex eo quod transcribatur gratia lucri, sed ex eo quod non fit immediate propter finem liberum, & spiritualem, sed tanquam ex officio ad finem corporalis sustentationis, sicut alia officia mechanica. Et licet haec solutio metaphorice non omnino satisfaciat, tamen fat est in re morali, vt arbitrio prudentium transcribere hoc modo iudicetur opus seruire.

Nota tamen, quod secunda sententia asserens licere transcribere lucri gratia, est satis probabilis, & tute amplecti potest in hoc casu, scilicet quando transcribere illud proximè ordinatur ad studium: sicut enim postum lectionem, quam audio, per me transcribere, ita licet transcribere per alium dato ei pretio, quia hoc est moraliter me adiuuare ad studium, & sic opus liberum. Item, quia si est mihi fas ad discendum transcribere quaternionem lectionum, vel concionum, & petere ab amico, vt gratis mihi transcribat, cur non haecbit id facere ob eundem finem per alium

scilicet ab Aduentu vsque ad Epiphaniam, & à Septuagesima vsque ad Pascha; nisi interueniret aliqua causa rationabilis, vt victoria aliqua, natiuitas alicuius Principis, aut ingressus eius, &c. Sic Syluest. *verbo chorea*, q. 1.

2 Alij dicunt in Aduentu non esse peccatum mortale, at in Quadragesima esse graue peccatum, & in dubio censendum esse mortale. Sic Corduba *summa*, q. 42.

3 Sit tamen prima conclusio. Hoc iudicandum est, an sit mortale secundum magnitudinem irreuerentiæ, vel scandali contingens ex torneamentis; quod arbitrio boni viri secundum circumstantias occurrentes iudicandum est: & non parum refert, an sit in principio Quadragesimæ, vel post Dominicam in passione. Vnde ante Dominicam in passione communiter credo non esse mortale, licet tantum fiat recreationis gratia. Sic tenent docti iuniores, & idem alij videntur tenere qui dicunt, quod si huiusmodi ludi ferent tempore deputato ab Ecclesia ad tristitiam, vt in Hebdomada sancta, esset mortale ob scandalum.

4 Secunda conclusio. Qui tamen tunc talibus ludis interessent, non peccarent mortaliter, quia ad priuatos non spectat discernere, an sit causa sufficiens ad eos ludos; & non dicuntur consentire peccato aliorum. Sic docti recentiores contra Cordubam *ubi supra*.

5 Tandem nota, quod Corduba *ubi supra*, ait, omnes dicere esse mortale ludere publice pila, vel alijs ludis in die Cœnæ Domini, vel Parasceue: at Syluest. *verbo ludus*, *quest. 2. part. 7.* tantum ait, quod ludere tunc pila posset esse mortale propter magnitudinem irreuerentiæ, quod relinquit arbitrio boni viri. Sed forsitan loquitur Syluest. *de ludo pile secreto*, vt loquatur consequenter iis, quæ dixerat. Sic prædicti recentiores.

D V B I V M . X V I I I .

An ratione necessitatis fas sit in diebus festis seruilia exercere.

1 Sit conclusio. Ratione necessitatis excusantur Sexcentes opera seruilia in festis. Ratio, quia est præceptum humanum, à quo necessitas excusat. Hæc est communis omnium, & magis explicabitur descendendo ad casus particulares. Hinc infertur.

2 Primò excusare necessitatem eorum, quæ ad diurnum victum pertinent, hoc est, ad condiendos cibos, igneque parandos, qualis est coquorum opera, quod etiam ratione consuetudinis posset excusari. Sic tenent omnes.

3 Secundò eadem ratione fas est in festis facere pastillos, seu artoceates. Sic Sotus *lib. 2. de iust. quest. 4. artic. 4. ad 3.* & quamuis pistores, Hisp. *Pasteleros*, obtinuerint bullam à Romano Pontifice, in qua illis pastillos in festis facere concedit, exceptis quibusdam diebus, sine illa possunt id facere. Sic docti iuniores.

4 Tertio pistores, Hisp. *los Panaderos*, & furnarij non excusantur, quia panis potest pridie festi confici, nisi tantus esset festorum concursus, vt id exigeret, aut si superueniret multitudo egentium pane. Sic Sotus, Caietanus *in summa*, *verbo festorum violatio*, & alij.

5 Quartò hinc à fortiori sequitur esse peccatum

mortale, facere in festo saccharo condita, vt Hispanè, *mazapanes*, *alcorças*, *confites*, *conseruas*, & illa deaurare, &c. licet gratis fiat. Alcozer *summa*, cap. 17. & docti recentiores.

Quintò hinc sequitur ex eodem capite necessitatis excusari eos, qui in magnis oppidis in die festo occidunt, & excoeriant arietes, & boues, & præparant, vt carnes vendantur, quia, vt supponimus, in talibus oppidis non potuerunt omnia animalia necessaria commodè præparari die præcedenti. Sic Caiet. *ubi supra*, Nauar. *in omnibus summis*, cap. 13. n. 6. Angel. *verbo feriz*, n. 11. D. Anton. 2. *p. tit. 9. cap. 7. §. ultimo*, Syluest. *verbo Dominica*, q. 5. Sotus *ubi supra*. Vnde in paruis oppidis regulariter hoc non est licitum; quia commodè possunt die præcedenti præparari animalia. Sed si non possunt commodè præparari, vt in tempore æstiuo, vel continuorum festorum, id licet. Sic colligitur ex Doctoribus citatis, & tenent docti iuniores.

6 Sextò ratione necessitatis licitum est in die festo verrere domum, in qua prandendum est, & quod quotidie consuevit verri, & omne id, quod ratione munditiæ, & decentiæ expedit esse mundum in die festo: non tamen licet verrere in die festo id, quod nec ex necessitate, nec ex decentia opus erat, & poterat præueniri ante diem festi; quia verrere de se est opus seruale. Et ita videntur sentire Syluest. *verbo*, *Dominica*, *quest. 5.* Tabiena *verbo feria*, num. 18. Angel. num. 10. Margarita *confess. 3. præcepto*, vbi excusant verrentem domum à peccato mortali ratione modicitatis; licet Meneses *in lib. lux de lazma*, circa tertium Decalogi præceptum, dicat licere verrere domum in festis, sicut cibos condire. Sic prædicti iuniores.

7 Septimò hac ratione excusantur chirurgi, barbitonores, seindentes venas in die festo, &c. secundum omnes.

8 Nota tamen, quod pharmacopola non excusantur, nisi iuxta necessitatem diei præsentis, quia est ars seruilis, quam sola necessitas facit in festo licitam. Sotus *ubi supra*, & docti iuniores.

9 Octauò hac ratione excusantur laborantes ad vitandum damnum imminens tam in rebus proprijs, quam proximorum, vt bene D. Thom. 2. 2. *quest. 122. art. 4. ad 3.* & omnes. Vnde ex hoc capite fas est in die festo tempore messis flante aère perpurpare grana, Hisp. *auentur*. Immo verò vbi aëris inclementia timetur ita, vt boni viri arbitrio imminet damnum, possunt area teri, & segetes meti, licet hoc non sit tam facile permittendum. Sotus *ubi supra*, Toletus, & docti iuniores, qui addunt cum Soto, quod quando necessitas est dubia, consultius est adire Episcopum, vel saltem curatum, per quem hæc liceant, & tunc non est dispensare, sed declarare legem.

10 Nota, quod etiam cessante necessitate ex consuetudine antiquissima sunt licita aliqua minuta, quæ solent facere agricolæ in vere, dum habent segetes in area, vel illas extendere, scilicet trituram vertere, tendere, aut separare. Et idem est de consuetudine hortulanorum rigantium olera in die festo: maximè quando in his omnibus semper interuenit aliqua necessitas. Sic prædicti iuniores.

11 Nonò hac ratione excusant aliqui laborantes in die festo ad vitandam otiositatem, vel aliud peccatum. Vnde hac ratione excusantur domicellæ,

cellæ, quæ hoc sine post suas deuotiones laborant in festis; non autem si principaliter causa lueri laborant. Sic Syluest. *verbo*, *Dominica*, q. 5. *conclus. 4.* Margarita 3. *præcepto* fol. 72.

12 Sed verius est non excusari propter otiositatem vitandam, quia potest hæc vitari exercendo aliud opus bonum licitum: qui autem id faceret ad repellendum tentationem aliquam grauem occupatione illa; quia fortè tunc non occurrit illi aliud medium opportunius, potest excusari. Sic docti iuniores: & in hoc casu tenet verè opinio Syluestri.

13 Decimò hac ratione excusantur ferrantes equos agentium iter. Sic Caiet. *locis citatis*, Nauar. *cap. 13. in omnibus summis*, num. 6. Syluest. *verbo*, *Dominica*, q. 5. Sotus *ubi supra*, & communiter Magistrum. Aliorum tamen existentium in populo, & non agentium iter non possunt ferrare equos: vt bene docent multi viri docti de hac re consulti.

14 Vndecimò hac ratione excusantur, qui sunt aded indigentes, vt nisi laborent in festis, non possint se, suosque sustentare sine magna incommoditate: debent tamen secretò id facere ob vitandum scandalum. Sic Nauar. *in omnibus summis*, cap. 13. num. 11. Caietan. *in summa*, *verbo festorum violatio*, Pedraza *in summa 3. præcepto*. Syluest. *verbo Dominica*, q. 5. Ludouic. Lopez *ubi infra*, Cardin. Toletus, & alij.

15 Duodecimò hac ratione excusantur serui, & famuli, & subditi, qui iusto metu compelluntur à dominis laborare in festis, non in festorum contemptum, quando nisi id faciant, imminet eis graue damnum in persona, vel in rebus. Nauar. *in omnibus summis*, cap. 13. num. 7. Caietan. *ubi supra*. Margarita 3. *præcepto*, D. Anton. 2. *p. tit. 9. cap. 7. §. ultimo*. Ludou. Lopez *instru. conf. lib. 1. cap. 52.* Cardin. Tolet. & docti recentiores.

16 Idem similiter dicendum est de vxoribus, & filiis, qui sunt sub potestate virorum, & parentum. Sic idem.

17 Nota, quod si famuli prædicti sunt obligati famulari vsque ad certum tempus, non tenentur propter hoc, quod dominus eos facit laborare in festis, deserere dominos: at finito tempore debent ab eis discedere. Nauar. *ubi supra*, & alij. Qui verò sunt liberi, debent potius dimittere dominos talia præcipientes, nisi inde graue damnum incurrant: si enim deserendo hunc dominum non inuenirent alium in tota ciuitate, & sic fame premerentur, non tenentur tanto detrimento. Sic videtur sentire Nauar. *ibi*, & tenuerunt multi viri docti, & Toletus *in summa*. Vide quæ in simili dicemus de his famulis *in tractatu de auditione Missæ. dub. 17.*

18 Hinc infertur, quid dicendum sit de famulis barbitonorum, qui communiter laborant in festis: si enim sunt adfices, qui obligati sunt ad seruiendum per annum, vel annos, & compelluntur à dominis laborare in festis, excusantur iuxta sententiam dictam Nauarri. Si verò sunt officiales liberi, qui non sunt obligati ad seruiendum, & possunt inuenire in ciuitate aliquem, qui non compellat laborare, tenentur: si verò nullum inueniant, excusantur, nec tenentur transire ad alium locum, vbi hoc non sit in vsu; quia præceptum hoc non obligat cum tanto detrimento. Et idem dicendum est de adficientibus, & officialibus aliorum officiorum, qui compelluntur in festis laborare. Sic docti iuniores.

Nota quod si Episcopus fulminaret excommunicationem contra laborantes in festis, qui laborant ob necessitatem, non ligantur; quia debet intelligi iuxta ius commune, id est, nisi in casibus iure concessis: & si Episcopus exprimeret etiam in casu necessitatis, sententia esset nulla; quia continet errorem intolerabilem, & expressè contra ius, cap. *fin. de ferijs*. Syluest. *verbo*, *Dominica*, q. 7. Nauar. *in omnibus summis*, cap. 13. num. 15. Ludou. Lopez *ubi supra*, & alij.

Decimo tertio hac ratione excusantur, qui communes artes exercent in festis, quæ artes exigunt continuationem operis absque discretionem dierum; ita quod si oporteret discernere inter diem, & diem, non inuenirentur hæc artes viles. Huiusmodi sunt ars nauigatiua etiam in fluminibus ex consuetudine. Sic Caiet. 2. 2. *ubi supra*, & docti recentiores. Et hac ratione excusantur, qui furnos conflandi vitri accendunt in festis. Soto *ubi supra*, Syluest. *verbo Dominica*, *quest. 5.* Nauar. *in omnibus summis*, cap. 13. num. 6. Caiet. 2. 2. & *in summa*, *ubi supra*, & docti iuniores, qui addunt hoc licere continuando, non tamen incipiendo: & hoc idem notat Caiet. *in summa* *ubi supra*. Sed hoc iudicandum videtur iuxta consuetudinem, & iuxta detrimentum, quod sequeretur, si non possent incipere in festis: de qua re ipsimet officiales informabunt. Sic docti iuniores. Et si fornax læditur, si non nutriatur continue ignis, certum est licere, vt ait Syluest. *verbo Dominica*, q. 5. Eadem ratione excusantur coquentes saponem, quia si oporteret quiescere diebus festis, talis ars esset damnosa, & impossibilis sæpe, vbi in decoctione plusquam sex dies requiruntur, cum septimus sit dies festus. Ita Caiet. & idem sentiunt Doctores citati.

Nota quod idem dicunt aliqui de coquentibus calcem, lateres, ollas, & huiusmodi. Sic Caiet. Nauar. Angel. *verbo feria*, num. 19. Pedraza 3. *præcepto*. Sed Sotus *ubi supra*, dicit quod in his non videt tantam necessitatem: & ita veritas est, quod decoctio horum maximè laterum, regularium, & ollarum non requirit continuationem tot dierum, quin regulariter possit fieri diebus profestis: & sic non excusantur laborando in die festo, nisi in aliquo casu, propter necessitatem priuatam, vel publicam. Sic videntur tenere Caiet. & Nauar. si attentè legantur, quia tantum eos excusant vbi decoctio exigit plusquam sex dies continuos, & tenent docti recentiores.

Nota, quod quamuis sufficerent sex dies, vel quinque, non essent obligandi, vt expectarent ad coquendum in hebdoma, in qua non occurreret festum; quia sic esset damnosa ars, & non inueniretur qui illam exerceret, sed dummodo bona fide incipiant die profesto, quoniam decoctio requirit quatuor, vel quinque dies continuos, excusarem illos, licet occurrat aliquis dies festus. Sic docti iuniores.

Decimo quarto excusantur, qui propter reipublicæ ornamentum laborant in festis, vt propter torneamenta ad faciendas vestes, Hisp. *libreas*, & ad facienda tabulata: & similiter videtur dicendum, quod in aduentu Regis, vel Reginae, vel Principis, fas esset pro ornamento reipublicæ laborare in festis ad perficienda aliqua publica edificia, & arcus, quos Triumphales vocant. Sic Sotus *ubi supra*. Palacios *summa*, *verbo festum*, Toletus